

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ КАРПАТСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА**

Факультет історії, політології та міжнародних відносин

Кафедра політичних наук

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему:

**«РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ВИКЛИКИ ТА
ЗАГРОЗИ НАДНАЦІОНАЛЬНІЙ СТРУКТУРІ ОБ'ЄДНАННЯ»**

Студентки групи ПНБ-41-з

спеціальності 052 Політологія

(Національна безпека)

Поліш Віталії Олександрівни

Науковий керівник:

Мосора М. А.

асистент кафедри політичних наук

Івано-Франківськ

2026

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	2
ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОЦЕСУ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ.....	8
1.1. Сутність та зміст регіоналізації у сучасній політичній науці.....	8
1.2. Фактори, передумови та рушійні сили регіоналізації.....	11
1.3. Теоретичні підходи та моделі регіоналізації.....	14
Висновки до розділу 1.....	16
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	18
2.1. Етапи становлення та розвитку регіональної політики ЄС.....	18
2.2. Інституційні механізми та інструменти регіональної політики ЄС.....	21
2.3. Реалізація політики згуртованості та роль регіонів у системі управління ЄС.....	24
Висновки до розділу 2.....	28
РОЗДІЛ 3. ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ НАДНАЦІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ЄС.....	30
3.1. Диспропорції регіонального розвитку як фактор дестабілізації ЄС....	30
3.2. Регіональний сепаратизм та дезінтеграційні процеси в ЄС.....	33
3.3. Значення регіональної політики ЄС для України в контексті євроінтеграції.....	35
Висновки до розділу 3.....	38
ВИСНОВКИ.....	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	45

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЄС - Європейський Союз

ЄК - Європейська Комісія

ЄП - Європейський Парламент

РЄ - Рада Європи

ЄР - Європейська Рада

ООН - Організація Об'єднаних Націй

СОТ - Світова організація торгівлі

ОЕСР - Організація економічного співробітництва та розвитку

НАТО - Організація Північноатлантичного договору

ВВП - валовий внутрішній продукт

МЕВ - міжнародні економічні відносини

НУО - неурядові організації

ТНК - транснаціональні корпорації

ВСТУП

Актуальність обраної теми визначається тим, що сучасна система міжнародних відносин функціонує в умовах інтенсивного розвитку інтеграційних процесів, серед яких особливе місце займає регіоналізація. У контексті глобальних трансформацій регіональні об'єднання дедалі більше утверджуються як впливові суб'єкти світової політики та економіки, що зумовлює необхідність комплексного наукового осмислення механізмів їх функціонування та впливу на міжнародну систему.

Особливої значущості дослідження набуває у зв'язку з функціонуванням Європейського Союзу як одного з найбільш розвинених інтеграційних утворень сучасності. Регіоналізація в межах ЄС виступає важливим інструментом реалізації політики згуртованості, сприяючи досягненню економічної, соціальної та територіальної збалансованості, а також зменшенню диспропорцій між регіонами.

Водночас активізація регіоналізаційних процесів супроводжується появою нових викликів для Європейського Союзу як наднаціональної структури. Посилення ролі регіонів у системі багаторівневого врядування, зростання їх політичної суб'єктності та розвиток децентралізаційних процесів можуть як сприяти ефективності управління, так і створювати ризики для внутрішньої стабільності інтеграційного об'єднання.

Регіоналізація має складний і суперечливий характер, оскільки може виступати як фактором поглиблення інтеграції, так і джерелом дезінтеграційних процесів. З одного боку, вона сприяє економічному розвитку, підвищенню конкурентоспроможності регіонів та зміцненню демократичних інститутів. З іншого боку, її наслідками можуть бути посилення регіонального сепаратизму, політична фрагментація та загострення соціально-економічних диспропорцій.

Додаткової актуальності дослідження набуває в умовах загострення кризових явищ у Європейському Союзі. До основних проблем сучасного розвитку належать міграційна криза, зростання євроскептицизму, соціально-економічна нерівність між державами-членами та регіонами, а також ускладнення політичної взаємодії між країнами ЄС. Це зумовлює необхідність поглибленого аналізу регіоналізаційних процесів як чинника впливу на стабільність наднаціональних структур.

У цьому контексті важливим є всебічне дослідження регіоналізації як багатовимірного явища та оцінка її впливу на функціонування Європейського Союзу. Сучасні процеси регіоналізації характеризуються високою динамікою розвитку та суттєвим впливом на міжнародні відносини. Вони сприяють трансформації традиційних форм міждержавної взаємодії та формуванню нових моделей співпраці, що поєднують економічні, політичні та соціальні аспекти.

Особливу увагу слід приділити практиці Європейського Союзу, яка демонструє ефективність використання регіональної політики для забезпечення збалансованого розвитку територій. Водночас сучасні виклики, зокрема економічна нестабільність, міграційні процеси та політичні суперечності, вимагають удосконалення інструментів регіонального управління.

Актуальність теми також зумовлена євроінтеграційним курсом України, що передбачає впровадження європейських підходів у сфері регіональної політики. Досвід Європейського Союзу може бути використаний для модернізації системи державного управління, зокрема в контексті децентралізації та забезпечення сталого розвитку регіонів.

Ступінь опрацювання проблеми в науковій літературі є достатньо високим. Значний внесок у дослідження регіоналізації здійснили такі науковці, як Б. Баласса, Б. Хеттне, М. Кітінг, Л. Хуг та Г. Маркс, які

розглядали даний процес у контексті економічної інтеграції та багаторівневого врядування. Важливими є також праці Р. Кеохейна та Д. Ная, присвячені аналізу взаємозалежності держав у міжнародних відносинах. Серед українських дослідників вагомий внесок зробили В. Копійка, О. Шнирков, В. Гоблік та інші.

Незважаючи на значний обсяг наукових досліджень, питання впливу регіоналізації на трансформацію наднаціональної структури Європейського Союзу в умовах сучасних викликів потребує подальшого аналізу.

Мета дослідження - комплексний аналіз процесу регіоналізації в Європейському Союзі та визначення його впливу на функціонування наднаціональних структур.

Основні завдання дослідження:

- вивчення сутності та змісту регіоналізації як складного політичного та соціально-економічного явища;
- визначення факторів і передумов регіоналізації;
- аналіз теоретичних підходів до дослідження регіоналізації;
- дослідження етапів розвитку регіональної політики ЄС;
- аналіз інституційних механізмів регіональної політики ЄС;
- оцінка ролі регіонів у системі управління ЄС;
- визначення викликів і загроз регіоналізації;
- дослідження значення регіональної політики ЄС для України.

Об'єкт дослідження - процес регіоналізації в системі міжнародних відносин.

Предмет дослідження - механізми та наслідки регіоналізації в Європейському Союзі.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальнонаукові методи пізнання. Зокрема, метод аналізу використано для дослідження сутності регіоналізації, інституційних механізмів регіональної

політики ЄС та сучасних викликів наднаціональній структурі Європейського Союзу. Метод синтезу застосовано для узагальнення теоретичних підходів і формування комплексного бачення процесу регіоналізації.

Порівняльний метод використано при зіставленні особливостей розвитку окремих регіонів ЄС та аналізі відмінностей між рівнями їх соціально-економічного розвитку. Системний метод застосовано для дослідження Європейського Союзу як цілісної наднаціональної системи, у межах якої регіоналізація впливає на політичні, економічні та соціальні процеси.

Структурно-функціональний метод використано для аналізу діяльності інституцій Європейського Союзу та визначення функцій регіональної політики у системі багаторівневого врядування. Біхевіористичний метод застосовано при дослідженні політичної поведінки регіональних еліт, проявів євроскептицизму та підтримки сепаратистських рухів у країнах ЄС.

Метод контент-аналізу використано для аналізу нормативно-правових актів Європейського Союзу, програм регіонального розвитку та офіційних документів у сфері політики згуртованості. Метод історизму застосовано для дослідження етапів формування та розвитку регіональної політики Європейського Союзу в контексті європейської інтеграції.

Практичне значення роботи - можливість використання її результатів для вдосконалення регіональної політики України.

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні наукових підходів до вивчення процесів регіоналізації та регіональної політики Європейського Союзу в умовах сучасних інтеграційних і дезінтеграційних тенденцій. Основні положення та висновки роботи можуть бути використані при подальших наукових дослідженнях проблем європейської інтеграції, регіонального розвитку та функціонування багаторівневого врядування. Матеріали дослідження також можуть застосовуватись у процесі викладання

навчальних дисциплін, пов'язаних із політологією, міжнародними відносинами та європейськими студіями.

Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить **49** сторінок, з них основний текст - **39** сторінок. Список використаних джерел налічує **48** найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОЦЕСУ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ

1.1. Сутність та зміст регіоналізації у сучасній політичній науці

Концепція регіоналізації має глибокі історичні витoki та формувалася поступово разом із розвитком міжнародних відносин і державності. На ранніх етапах розвитку людства взаємодія між територіями мала переважно локальний характер і обумовлювалася географічною близькістю, економічними зв'язками та спільними інтересами. З часом, у процесі ускладнення політичних і економічних систем, регіональні зв'язки почали набувати більш організованого та інституціоналізованого характеру [18, с. 12].

У період становлення сучасної системи міжнародних відносин, особливо після Другої світової війни, регіоналізація перетворюється на важливий інструмент міжнародної взаємодії. Саме в цей час виникають перші регіональні інтеграційні об'єднання, що спрямовані на забезпечення стабільності, економічного розвитку та запобігання конфліктам. Формування таких структур, як Європейські співтовариства, стало важливим етапом інституціоналізації регіоналізаційних процесів [13, с. 54].

У сучасній політичній науці регіоналізація розглядається як складний і багатовимірний процес, що охоплює різні сфери суспільного життя - економічну, політичну, соціальну та культурну. Вона передбачає формування тісніших зв'язків між країнами або територіями в межах певного регіону, що сприяє підвищенню ефективності їх взаємодії та спільному вирішенню актуальних проблем. Окремі дослідники підкреслюють міждисциплінарний характер цього явища та його багатовекторний вплив на суспільні процеси [30, с. 87].

Регіоналізація також виступає важливим чинником трансформації сучасної міжнародної системи. Вона змінює традиційні підходи до

міждержавної співпраці, доповнюючи їх новими формами взаємодії, які ґрунтуються на принципах партнерства, координації політики та узгодження інтересів. У цьому контексті вона розглядається як один із ключових напрямів розвитку сучасної світової політики [35, с. 96].

Таким чином, регіоналізація є закономірним результатом розвитку міжнародних відносин і водночас важливим механізмом адаптації держав до умов глобалізації. Вона сприяє формуванню нових центрів сили, посиленню взаємозалежності між країнами та підвищенню ролі регіонів у світовій політиці [13, с. 78].

У науковій літературі існує значна кількість підходів до визначення сутності регіоналізації, що пояснюється складністю та багатовимірністю цього явища. Загалом під регіоналізацією розуміють процес формування та розвитку регіональних систем взаємодії, що базуються на економічній доцільності, політичній співпраці та спільних інтересах держав або територій. Додатково акцентується увага на інституційних механізмах забезпечення такої взаємодії [25, с. 44].

Одним із найбільш поширених підходів є трактування регіоналізації як процесу економічної інтеграції, що передбачає поступове зближення національних економік, усунення торговельних бар'єрів та формування спільних ринків. У цьому контексті регіоналізація виступає важливим інструментом підвищення конкурентоспроможності держав і зміцнення їх позицій у глобальній економіці. Подібні підходи обґрунтовуються у працях класиків теорії інтеграції [13, с. 112].

Водночас у політичній науці регіоналізація розглядається не лише як економічне явище, а й як процес формування нових рівнів політичного управління. Зокрема, концепція багаторівневого врядування підкреслює зростання ролі регіонів у прийнятті політичних рішень та перерозподіл владних повноважень між національним, наднаціональним і регіональним

рівнями. Ці підходи отримали подальший розвиток у сучасних дослідженнях європейської інтеграції [11, с. 63].

Крім того, важливим є підхід, відповідно до якого регіоналізація трактується як складова глобалізаційних процесів. У цьому випадку вона виступає як механізм адаптації держав до глобальних змін, що дозволяє ефективніше реагувати на економічні, політичні та соціальні виклики сучасності. У наукових працях також підкреслюється її роль у формуванні нових форматів міжнародної взаємодії [26, с. 551].

Таким чином, регіоналізація може розглядатися як комплексний процес, що поєднує економічні, політичні та соціальні аспекти розвитку. Її сутність полягає у формуванні стійких зв'язків між державами та регіонами, спрямованих на досягнення спільних цілей і забезпечення стабільного розвитку [30, с. 154].

Важливим аспектом дослідження регіоналізації є також визначення її основних функцій у сучасній системі міжнародних відносин. Насамперед вона виконує економічну функцію, оскільки сприяє розвитку торгівлі, інвестиційної співпраці та формуванню спільних ринків. Завдяки цьому держави отримують можливість ефективніше використовувати свої ресурси та підвищувати рівень економічного розвитку. Додатково наголошується на її ролі у зміцненні економічної взаємозалежності держав [32, с. 118].

Не менш значущою є політична функція регіоналізації, яка проявляється у зміцненні співпраці між державами та формуванні нових механізмів управління на наднаціональному рівні. Вона сприяє узгодженню політики, координації дій у міжнародних відносинах та підвищенню рівня стабільності у відповідному регіоні [42, с. 81].

Соціальна функція регіоналізації полягає у створенні умов для підвищення рівня життя населення, розвитку соціальної інфраструктури та забезпечення більш рівномірного розвитку територій. У цьому контексті

важливим є зменшення соціально-економічних диспропорцій між регіонами та забезпечення їх збалансованого розвитку [39, с. 56].

Окрему увагу слід приділити культурній функції регіоналізації, яка передбачає збереження та розвиток культурної ідентичності регіонів, а також активізацію міжкультурної взаємодії. Це сприяє формуванню спільних цінностей і зміцненню взаєморозуміння між країнами [25, с. 201].

Узагальнюючи викладене, можна зазначити, що регіоналізація є складним і багатовимірним процесом, який відіграє важливу роль у трансформації сучасної міжнародної системи. Вона сприяє поглибленню інтеграційних процесів, підвищенню ефективності співпраці між державами та формуванню нових механізмів управління, що відповідають викликам глобалізованого світу [18, с. 37].

1.2. Фактори, передумови та рушійні сили регіоналізації

Фактори, передумови та рушійні сили регіоналізації формуються під впливом комплексу економічних, політичних, соціальних і глобалізаційних процесів. У сучасних умовах регіоналізація не є випадковим явищем, а виступає закономірним результатом розвитку міжнародних відносин та поглиблення взаємозалежності між державами [10, с. 367].

Одним із ключових факторів регіоналізації є економічна взаємозалежність країн. Поглиблення міжнародної торгівлі, розвиток транснаціональних корпорацій та зростання обсягів інвестицій сприяють формуванню стійких економічних зв'язків між державами, що стимулює їх до об'єднання у регіональні структури. Це дозволяє підвищити ефективність економічної діяльності та зміцнити позиції країн у глобальній економіці [13, с. 145].

Важливу роль відіграють також політичні фактори, зокрема прагнення держав до забезпечення стабільності, безпеки та посилення свого впливу на міжнародній арені. Регіональні об'єднання створюють умови для координації політики, узгодження інтересів та спільного вирішення глобальних проблем, що особливо актуально в умовах сучасних викликів. Політичний вимір регіоналізації також розглядається як інструмент посилення міжнародного впливу держав [45, с. 214].

Серед передумов регіоналізації варто виділити географічну близькість держав, спільність історичного розвитку, культурну спорідненість та наявність економічних зв'язків. Ці чинники сприяють формуванню довіри між країнами та створюють основу для поглиблення співпраці в різних сферах [43, с. 59].

Глобалізаційні процеси також виступають важливим стимулом регіоналізації. Зростання конкуренції на світових ринках змушує держави шукати нові форми співпраці, що дозволяють ефективніше реагувати на виклики сучасності. У цьому контексті регіоналізація розглядається як інструмент адаптації до глобальних змін та посилення економічної стійкості [32, с. 201].

Не менш важливим чинником є розвиток багаторівневого врядування, що передбачає перерозподіл повноважень між різними рівнями влади - від місцевого до наднаціонального. Це сприяє зростанню ролі регіонів у політичних та економічних процесах і підвищує ефективність управління [40, с. 97].

Рушійними силами регіоналізації виступають як держави, так і недержавні актори, зокрема міжнародні організації, бізнес-структури та громадянське суспільство. Їх взаємодія сприяє формуванню нових форм співпраці та розширенню меж регіональних процесів [44].

Таким чином, регіоналізація є результатом взаємодії різноманітних факторів і передумов, що визначають її розвиток у сучасному світі. Вона виступає важливим механізмом інтеграції держав, забезпечення їх стабільного розвитку та адаптації до глобальних викликів [25, с. 118].

Важливою передумовою розвитку регіоналізації є також нерівномірність економічного розвитку різних країн і регіонів. Саме наявність диспропорцій у рівнях доходів, інфраструктурного забезпечення та соціальних стандартів стимулює держави до пошуку спільних механізмів вирішення цих проблем. У цьому контексті регіоналізація виступає інструментом вирівнювання розвитку та забезпечення більш збалансованого економічного зростання [37, с. 88].

Значний вплив на розвиток регіоналізаційних процесів має також науково-технічний прогрес. Розвиток інформаційних технологій, транспортної інфраструктури та комунікацій сприяє активізації взаємодії між країнами та регіонами, зменшуючи значення географічних бар'єрів і відкриваючи нові можливості для співпраці. У цьому контексті також відзначається роль інноваційного розвитку [36, с. 173].

Окрему роль у формуванні регіоналізації відіграють інтеграційні ініціативи самих держав, які прагнуть об'єднувати зусилля для досягнення спільних цілей. У цьому процесі важливе значення мають політична воля, рівень довіри між країнами та готовність до компромісів, що визначають ефективність функціонування регіональних об'єднань [16, с. 41].

Не менш важливим є вплив глобальних кризових явищ, які стимулюють держави до тіснішої співпраці. Фінансові кризи, міграційні процеси, екологічні проблеми та інші виклики сучасності змушують країни об'єднувати ресурси та координувати свої дії для їх подолання, що, у свою чергу, сприяє поглибленню регіоналізації. Дослідники також пов'язують ці процеси з трансформацією глобальної економічної системи [47].

У сучасних умовах регіоналізація виступає не лише як результат взаємодії різних факторів, але й як активний механізм формування нової структури міжнародних відносин. Вона забезпечує перехід від традиційних форм співпраці до більш гнучких і ефективних моделей взаємодії, що враховують як глобальні, так і регіональні інтереси [24, с. 204].

Таким чином, фактори, передумови та рушійні сили регіоналізації мають комплексний характер і взаємодіють між собою, формуючи основу для розвитку регіональних процесів. Їх сукупний вплив визначає динаміку регіоналізації, її напрями та особливості прояву в сучасному світі [18, с. 29].

1.3. Теоретичні підходи та моделі регіоналізації

Теоретичні підходи до вивчення регіоналізації формувалися поступово в межах різних наукових напрямів, що зумовило існування кількох концепцій, які по-різному пояснюють сутність цього явища. У сучасній політичній науці регіоналізація розглядається як складний процес, що поєднує економічні, політичні та соціальні аспекти розвитку міжнародних відносин [25, с. 29].

Одним із класичних підходів є теорія економічної інтеграції, відповідно до якої регіоналізація трактується як поступовий процес зближення національних економік. Вона передбачає створення зон вільної торгівлі, митних союзів та спільних ринків, що сприяє усуненню бар'єрів у торгівлі та підвищенню ефективності економічної взаємодії між державами [13, с. 84].

Іншим важливим підходом є неофункціоналізм, який акцентує увагу на ролі наднаціональних інститутів у процесі інтеграції. Представники цього напрямку вважають, що співпраця в одній сфері неминуче спричиняє розширення інтеграції на інші сфери, що отримало назву ефекту «переливу». Такий підхід дозволяє пояснити поступове поглиблення інтеграційних процесів у межах регіональних об'єднань [28, с. 101].

Поряд із цим значного поширення набув міжурядовий підхід, який розглядає регіоналізацію як результат взаємодії суверенних держав, що зберігають ключову роль у прийнятті рішень. У межах цього підходу інтеграційні процеси визначаються національними інтересами країн та рівнем їх готовності до співпраці [32, с. 77].

Важливе місце у дослідженні регіоналізації посідає концепція багаторівневого врядування, яка підкреслює розподіл владних повноважень між різними рівнями - місцевим, національним та наднаціональним. Цей підхід дозволяє краще зрозуміти роль регіонів у сучасних інтеграційних процесах та їх вплив на формування політики [29, с. 4].

Крім того, у науковій літературі виділяють підхід «нового регіоналізму», який акцентує увагу на зростанні ролі недержавних акторів, культурних чинників та глобалізаційних процесів. У цьому контексті регіоналізація розглядається як відкритий і динамічний процес, що охоплює різні рівні взаємодії та виходить за межі суто економічних відносин [26, с. 548].

Сучасні моделі регіоналізації також передбачають поєднання різних підходів, що дозволяє більш комплексно аналізувати дане явище. Зокрема, поєднання економічних, політичних та соціальних аспектів дає змогу врахувати специфіку розвитку окремих регіонів та їх взаємодію в умовах глобалізації [35, с. 112].

Таким чином, існуючі теоретичні підходи та моделі регіоналізації доповнюють один одного, формуючи цілісне уявлення про цей процес. Їх використання дозволяє глибше зрозуміти природу регіоналізації, її особливості та роль у трансформації сучасної системи міжнародних відносин [18, с. 35].

Висновки до розділу 1

У результаті проведеного дослідження теоретичних основ процесу регіоналізації встановлено, що регіоналізація є складним і багатовимірним явищем, яке охоплює економічні, політичні, соціальні та культурні аспекти розвитку сучасних міжнародних відносин. Вона виступає важливим чинником трансформації світової системи, сприяючи формуванню нових моделей міждержавної взаємодії та посиленню ролі регіональних об'єднань.

З'ясовано, що сутність регіоналізації полягає у формуванні стійких зв'язків між державами та регіонами, які базуються на спільних інтересах, економічній доцільності та політичній співпраці. Вона є закономірним результатом розвитку інтеграційних процесів і водночас виступає ефективним механізмом адаптації держав до умов глобалізації.

Визначено, що ключовими факторами та передумовами регіоналізації є економічна взаємозалежність держав, політичні інтереси, географічна близькість, культурна спорідненість, а також вплив глобалізаційних процесів. Важливу роль у її розвитку відіграють також науково-технічний прогрес, нерівномірність економічного розвитку та формування багаторівневого врядування.

Обґрунтовано, що рушійними силами регіоналізації виступають як держави, так і недержавні актори, зокрема міжнародні організації, транснаціональні корпорації та інститути громадянського суспільства, взаємодія яких сприяє розширенню та поглибленню інтеграційних процесів.

Проаналізовано основні теоретичні підходи до вивчення регіоналізації, серед яких виділено теорію економічної інтеграції, неофункціоналізм, міждержавний підхід, концепцію багаторівневого врядування та підхід «нового регіоналізму». Встановлено, що кожен із них відображає окремі аспекти регіоналізаційних процесів і дозволяє більш комплексно досліджувати їх сутність.

Зроблено висновок, що сучасні моделі регіоналізації базуються на поєднанні різних теоретичних підходів, що забезпечує більш повне розуміння цього явища в умовах глобалізації. Це дозволяє враховувати як економічні, так і політичні та соціальні чинники розвитку регіональних систем.

Отже, теоретичні засади регіоналізації формують основу для подальшого аналізу практичних аспектів її реалізації, зокрема в межах Європейського Союзу, що буде розглянуто в наступному розділі.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

2.1. Етапи становлення та розвитку регіональної політики ЄС

Етапи становлення та розвитку регіональної політики Європейського Союзу тісно пов'язані з процесами європейської інтеграції, що розпочалися у другій половині ХХ століття. Формування регіональної політики ЄС відбувалося поступово, у відповідь на необхідність подолання соціально-економічних диспропорцій між державами-членами та їх регіонами. У наукових дослідженнях також підкреслюється еволюційний характер цього процесу [3, с. 42].

Перший етап розвитку регіональної політики ЄС охоплює період 1950–1970-х років і пов'язаний із формуванням основ інтеграційних процесів. У цей час основна увага приділялася економічній інтеграції, створенню спільного ринку та усуненню торговельних бар'єрів. Водночас регіональні аспекти розвитку ще не були пріоритетними, а підтримка менш розвинених територій здійснювалася обмежено [13, с. 27].

Другий етап, що припадає на 1970–1980-ті роки, характеризується усвідомленням необхідності цілеспрямованої регіональної політики. У 1975 році було створено Європейський фонд регіонального розвитку, який став одним із ключових інструментів підтримки відсталих регіонів. Це ознаменувало перехід до більш активного втручання ЄС у процеси вирівнювання регіонального розвитку. Дослідники відзначають, що цей період став переломним у формуванні сучасної політики згуртованості [37, с. 67].

Третій етап розвитку регіональної політики ЄС пов'язаний із реформами 1980–1990-х років, зокрема прийняттям Єдиного європейського акту та підписанням Маастрихтського договору. У цей період було закладено

основи сучасної політики згуртованості, спрямованої на досягнення економічної та соціальної єдності в межах Європейського Союзу. У цей час також посилилася роль інституцій ЄС у реалізації регіональної політики [42, с. 133].

Четвертий етап охоплює період 2000-х років і пов'язаний із розширенням Європейського Союзу. Приєднання нових держав-членів, зокрема країн Центральної та Східної Європи, зумовило необхідність посилення регіональної політики та збільшення фінансової підтримки менш розвинених регіонів. У цей час було впроваджено нові інструменти фінансування та вдосконалено механізми управління регіональним розвитком [12, с. 118].

Сучасний етап розвитку регіональної політики ЄС характеризується орієнтацією на забезпечення сталого розвитку, інноваційності та підвищення конкурентоспроможності регіонів. Значна увага приділяється цифровізації, екологічній трансформації та зменшенню територіальних диспропорцій, що відповідає стратегічним цілям Європейського Союзу. Додатково підкреслюється роль стратегічного планування розвитку регіонів [20].

Таким чином, регіональна політика Європейського Союзу пройшла складний шлях еволюції - від допоміжного інструменту економічної інтеграції до одного з ключових напрямів діяльності ЄС. Її розвиток відображає зміну пріоритетів інтеграційного процесу та зростання ролі регіонального рівня у системі управління [28, с. 172].

Подальший розвиток регіональної політики Європейського Союзу пов'язаний із посиленням її стратегічного значення у загальній системі інтеграції. Упродовж останніх десятиліть вона трансформувалася з інструменту фінансової підтримки у комплексну політику, спрямовану на досягнення довгострокових цілей розвитку, зокрема економічної

конкурентоспроможності, соціальної згуртованості та територіальної збалансованості [36, с. 201].

Важливим етапом стало впровадження програмного підходу до реалізації регіональної політики, який передбачає планування розвитку на середньо- та довгострокову перспективу. Це дозволило підвищити ефективність використання фінансових ресурсів та забезпечити більш цілеспрямовану підтримку регіонів відповідно до їхніх потреб і потенціалу [19].

Особливу роль у розвитку регіональної політики відіграє політика згуртованості, яка є одним із ключових напрямів діяльності Європейського Союзу. Вона спрямована на зменшення диспропорцій у рівнях розвитку регіонів, підтримку економічного зростання та створення нових робочих місць. Реалізація цієї політики здійснюється через систему структурних і інвестиційних фондів [21].

Суттєві зміни у регіональній політиці ЄС відбулися у зв'язку з глобальними викликами, такими як фінансово-економічні кризи, міграційні процеси та екологічні проблеми. Це зумовило необхідність адаптації підходів до управління регіональним розвитком, а також підвищення гнучкості інструментів реалізації політики. У цьому контексті важливим є також аналіз глобальних економічних тенденцій [47].

На сучасному етапі значна увага приділяється впровадженню інноваційних підходів до розвитку регіонів, зокрема концепції «розумної спеціалізації», яка передбачає концентрацію ресурсів на найбільш перспективних напрямках розвитку кожного регіону. Це сприяє підвищенню ефективності економічної діяльності та зміцненню конкурентних переваг територій [36, с. 244].

Крім того, важливим напрямом є посилення ролі місцевих та регіональних органів влади у реалізації регіональної політики.

Децентралізація управління дозволяє більш ефективно враховувати специфіку окремих територій та забезпечувати їх сталий розвиток. У цьому контексті також підкреслюється значення субнаціонального рівня управління [33, с. 97].

Таким чином, сучасний етап розвитку регіональної політики Європейського Союзу характеризується комплексністю, стратегічною спрямованістю та орієнтацією на вирішення актуальних викликів. Вона виступає важливим інструментом забезпечення стабільності, економічного зростання та соціальної згуртованості в межах ЄС [45, с. 356].

2.2. Інституційні механізми та інструменти регіональної політики ЄС

Інституційні механізми та інструменти регіональної політики Європейського Союзу формують основу для реалізації стратегічних цілей розвитку, спрямованих на досягнення економічної, соціальної та територіальної згуртованості. Вони забезпечують координацію дій між різними рівнями управління та сприяють ефективному використанню фінансових ресурсів [20].

Ключову роль у формуванні та реалізації регіональної політики відіграють інституції Європейського Союзу. Зокрема, Європейська Комісія відповідає за розробку стратегій, контроль за виконанням програм і розподіл фінансових ресурсів. Вона здійснює координацію між державами-членами та забезпечує дотримання встановлених пріоритетів розвитку [19].

Важливе місце посідає також Рада Європейського Союзу, яка разом із Європейським парламентом бере участь у прийнятті рішень щодо фінансування та напрямів регіональної політики. Ці інституції визначають загальні рамки функціонування політики згуртованості та забезпечують її

узгодження з іншими напрямками діяльності ЄС. Роль цих органів детально висвітлюється у дослідженнях інституцій ЄС [17].

Окрему роль відіграє Європейський парламент, який здійснює контроль за реалізацією регіональної політики та представляє інтереси громадян Європейського Союзу. Його участь у законодавчому процесі сприяє підвищенню прозорості та ефективності управління [21].

Серед консультативних органів особливе значення має Комітет регіонів, який представляє інтереси місцевих і регіональних органів влади. Він забезпечує врахування регіональної специфіки при розробці політики та сприяє зміцненню багаторівневого врядування [11, с. 141].

Реалізація регіональної політики здійснюється через систему фінансових інструментів, серед яких ключове місце займають структурні та інвестиційні фонди Європейського Союзу. До них належать Європейський фонд регіонального розвитку, Європейський соціальний фонд та Фонд згуртованості, які спрямовані на підтримку економічного розвитку, зайнятості та інфраструктурних проєктів [12, с. 164].

Європейський фонд регіонального розвитку забезпечує фінансування проєктів, спрямованих на розвиток інфраструктури, інновацій та підтримку малого і середнього бізнесу. Його діяльність сприяє підвищенню конкурентоспроможності регіонів та створенню нових робочих місць [36, с. 128].

Європейський соціальний фонд орієнтований на розвиток людського капіталу, підвищення рівня зайнятості та соціальної інтеграції. Він підтримує освітні програми, професійну підготовку та заходи, спрямовані на зменшення безробіття [39, с. 143].

Фонд згуртованості спрямований на підтримку менш розвинених держав-членів та фінансування великих інфраструктурних проєктів, зокрема

у сфері транспорту та екології. Його діяльність сприяє скороченню розриву в рівнях розвитку між країнами ЄС [37, с. 201].

Таким чином, інституційні механізми та інструменти регіональної політики Європейського Союзу забезпечують комплексний підхід до розвитку регіонів. Вони поєднують діяльність різних інституцій і фінансових інструментів, що дозволяє ефективно реалізовувати політику згуртованості та досягати стратегічних цілей ЄС [45, с. 411].

Важливим елементом реалізації регіональної політики Європейського Союзу є принципи, на яких вона базується. Одним із ключових принципів є принцип партнерства, що передбачає взаємодію між європейськими інституціями, національними урядами, регіональними органами влади та громадянським суспільством. Це дозволяє враховувати інтереси різних учасників та підвищує ефективність реалізації політики [28, с. 193].

Не менш важливим є принцип програмування, який передбачає розробку довгострокових стратегій розвитку регіонів та чітке планування використання фінансових ресурсів. Завдяки цьому забезпечується системний підхід до реалізації регіональної політики та досягнення поставлених цілей [24, с. 155].

Принцип концентрації полягає у спрямуванні фінансових ресурсів на найбільш проблемні регіони та пріоритетні напрями розвитку. Це дозволяє ефективніше використовувати наявні ресурси та досягати відчутних результатів у скороченні регіональних диспропорцій [20].

Важливим також є принцип додатковості, відповідно до якого фінансування з боку Європейського Союзу доповнює, а не замінює національні інвестиції. Це стимулює держави-члени до активної участі у фінансуванні регіонального розвитку та підвищує відповідальність за реалізацію проєктів [42, с. 207].

Серед інструментів реалізації регіональної політики важливе місце займають різноманітні програми та ініціативи, спрямовані на підтримку розвитку регіонів. Зокрема, програми транскордонного співробітництва сприяють зміцненню зв'язків між прикордонними регіонами та розвитку спільних проєктів у різних сферах. Ці процеси також аналізуються у контексті міжнародного співробітництва [44].

Окрему увагу слід приділити інструментам, спрямованим на підтримку інноваційного розвитку регіонів. У цьому контексті важливе значення має концепція «розумної спеціалізації», яка передбачає визначення ключових напрямів розвитку кожного регіону з урахуванням його потенціалу та конкурентних переваг [36, с. 276].

Сучасна регіональна політика Європейського Союзу також передбачає активне використання цифрових технологій та інноваційних підходів до управління. Це сприяє підвищенню ефективності реалізації програм, забезпечує прозорість використання ресурсів та дозволяє краще контролювати досягнення поставлених цілей [23].

Таким чином, інституційні механізми та інструменти регіональної політики ЄС мають комплексний характер і базуються на поєднанні фінансових, організаційних та стратегічних підходів. Їх ефективне застосування забезпечує досягнення ключових цілей розвитку та сприяє зміцненню єдності Європейського Союзу [3, с. 168].

2.3. Реалізація політики згуртованості та роль регіонів у системі управління ЄС

Реалізація політики згуртованості та роль регіонів у системі управління Європейського Союзу є ключовими елементами функціонування сучасної моделі європейської інтеграції. Політика згуртованості спрямована на

зменшення соціально-економічних диспропорцій між регіонами, забезпечення сталого розвитку та підвищення рівня життя населення [20].

Реалізація цієї політики здійснюється через багаторівневу систему управління, що передбачає взаємодію інституцій ЄС, національних урядів та регіональних органів влади. Такий підхід дозволяє враховувати специфіку розвитку окремих територій і забезпечує більш ефективне використання фінансових ресурсів [40, с. 114].

Важливу роль у реалізації політики згуртованості відіграють регіони, які виступають безпосередніми учасниками процесу планування та впровадження програм розвитку. Вони визначають пріоритетні напрями фінансування, розробляють проекти та забезпечують їх практичну реалізацію відповідно до потреб конкретних територій [33, с. 132].

Суттєвим елементом є також процес програмування, який передбачає розробку стратегічних документів розвитку на певний період. Це дозволяє забезпечити узгодженість дій між різними рівнями управління та підвищити ефективність використання ресурсів Європейського Союзу [24, с. 211].

Важливе значення має контроль та оцінка ефективності реалізації програм. Європейська Комісія здійснює моніторинг виконання проектів, оцінює їх результати та визначає ступінь досягнення поставлених цілей. Це сприяє підвищенню прозорості та відповідальності у сфері регіональної політики [19].

Роль регіонів у системі управління ЄС постійно зростає, що пов'язано з розвитком концепції багаторівневого врядування. Регіональні органи влади отримують ширші повноваження у сфері прийняття рішень, що дозволяє більш ефективно враховувати місцеві особливості та потреби населення. У наукових працях також наголошується на значенні взаємодії між регіональним і наднаціональним рівнями управління [29, с. 7].

Водночас активна участь регіонів у процесах управління створює як нові можливості, так і певні виклики. З одного боку, це сприяє демократизації управління та підвищенню ефективності політики, а з іншого - може ускладнювати координацію дій між різними рівнями влади [15, с. 204].

У сучасних умовах реалізація політики згуртованості орієнтована на досягнення стратегічних цілей Європейського Союзу, зокрема забезпечення інноваційного розвитку, екологічної стійкості та цифрової трансформації. Це визначає нові пріоритети розвитку регіонів і сприяє їх адаптації до сучасних викликів [23].

Таким чином, політика згуртованості виступає одним із ключових інструментів розвитку Європейського Союзу, а регіони відіграють важливу роль у її реалізації. Їх активна участь у процесах управління забезпечує ефективність інтеграційних процесів та сприяє досягненню економічної, соціальної та територіальної єдності ЄС [12, с. 246].

Важливим аспектом реалізації політики згуртованості є забезпечення ефективної взаємодії між різними рівнями управління. У цьому контексті значну роль відіграє координація між інституціями Європейського Союзу та національними урядами, що дозволяє узгоджувати стратегічні цілі розвитку та забезпечувати їх практичну реалізацію [17].

Суттєве значення має також участь регіональних органів влади у розробці та впровадженні програм розвитку. Завдяки цьому забезпечується врахування специфіки кожного регіону, його економічного потенціалу та соціальних особливостей, що підвищує ефективність реалізації політики згуртованості [11, с. 201].

Одним із ключових напрямів є підтримка менш розвинених регіонів, які потребують додаткових фінансових ресурсів та інституційної підтримки. Це дозволяє скоротити рівень нерівності між регіонами та сприяє формуванню більш збалансованої структури розвитку Європейського Союзу [37, с. 224].

Важливою складовою є також впровадження інноваційних підходів до розвитку регіонів. Зокрема, концепція «розумної спеціалізації» передбачає концентрацію ресурсів на тих галузях, у яких регіон має найбільший потенціал. Це сприяє підвищенню конкурентоспроможності та ефективності використання ресурсів [36, с. 301].

Крім того, політика згуртованості сприяє розвитку транскордонного співробітництва, яке забезпечує взаємодію між регіонами різних держав. Це дозволяє реалізовувати спільні проекти у сфері інфраструктури, екології, освіти та інших галузях, що позитивно впливає на розвиток прикордонних територій [22].

Водночас реалізація політики згуртованості супроводжується певними труднощами, серед яких варто виділити бюрократичні бар'єри, складність процедур фінансування та необхідність координації великої кількості учасників. Це може знижувати ефективність реалізації програм та вимагати вдосконалення механізмів управління. Проблеми ефективності управління також аналізуються у працях з європейського політичного управління [41, с. 194].

У сучасних умовах особливого значення набуває орієнтація на сталий розвиток, що передбачає поєднання економічного зростання, соціальної справедливості та екологічної безпеки. Це визначає нові підходи до реалізації політики згуртованості та формує довгострокові пріоритети розвитку регіонів [38].

Таким чином, реалізація політики згуртованості в Європейському Союзі є складним багаторівневим процесом, що поєднує різні інституційні та фінансові механізми. Регіони відіграють у ньому ключову роль, забезпечуючи практичну реалізацію програм розвитку та сприяючи досягненню стратегічних цілей ЄС [45, с. 498].

Висновки до розділу 2

У результаті проведеного дослідження особливостей процесу регіоналізації в Європейському Союзі встановлено, що регіональна політика ЄС формувалася поступово та еволюціонувала разом із розвитком інтеграційних процесів. Вона пройшла шлях від допоміжного інструменту економічної інтеграції до одного з ключових напрямів діяльності Європейського Союзу, спрямованого на забезпечення економічної, соціальної та територіальної згуртованості.

З'ясовано, що основні етапи розвитку регіональної політики ЄС пов'язані з розширенням інтеграції, реформуванням інституційної структури та адаптацією до нових викликів. Важливими віхами стали створення Європейського фонду регіонального розвитку, впровадження політики згуртованості та розширення Європейського Союзу, що зумовило необхідність посилення підтримки менш розвинених регіонів.

Визначено, що інституційні механізми регіональної політики ЄС базуються на взаємодії ключових інституцій, зокрема Європейської Комісії, Ради ЄС, Європейського парламенту та Комітету регіонів. Їх діяльність забезпечує формування стратегічних напрямів розвитку, координацію політики та контроль за ефективністю її реалізації.

Обґрунтовано, що важливу роль у реалізації регіональної політики відіграють фінансові інструменти, зокрема структурні та інвестиційні фонди Європейського Союзу. Їх використання сприяє розвитку інфраструктури, підвищенню рівня зайнятості, підтримці інновацій та скороченню соціально-економічних диспропорцій між регіонами.

Проаналізовано, що реалізація політики згуртованості здійснюється в межах багаторівневого врядування, яке передбачає активну взаємодію між наднаціональним, національним і регіональним рівнями. Це дозволяє

враховувати особливості розвитку окремих територій та підвищує ефективність управління.

Встановлено, що регіони відіграють ключову роль у системі управління Європейського Союзу, виступаючи безпосередніми учасниками процесу реалізації політики згуртованості. Їх участь забезпечує адаптацію програм розвитку до місцевих потреб та сприяє підвищенню результативності інтеграційних процесів.

Разом з тим визначено, що реалізація регіональної політики ЄС супроводжується певними труднощами, серед яких можна виділити складність координації між різними рівнями управління, бюрократичні обмеження та необхідність адаптації до сучасних глобальних викликів.

Отже, регіональна політика Європейського Союзу виступає важливим інструментом забезпечення стабільного розвитку та зміцнення інтеграційних процесів. Її ефективна реалізація сприяє зменшенню диспропорцій між регіонами, підвищенню рівня життя населення та зміцненню єдності ЄС.

РОЗДІЛ 3. ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ НАДНАЦІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ЄС

3.1. Диспропорції регіонального розвитку як фактор дестабілізації ЄС

Диспропорції регіонального розвитку є одним із ключових викликів для Європейського Союзу, які можуть негативно впливати на його стабільність та ефективність функціонування. Незважаючи на реалізацію політики згуртованості, у межах ЄС зберігається суттєва нерівномірність економічного розвитку між окремими регіонами [20].

Однією з основних причин таких диспропорцій є різний рівень економічного потенціалу регіонів. Розвинені території мають більш потужну промислову базу, розвинену інфраструктуру та високий рівень інвестиційної привабливості, тоді як менш розвинені регіони стикаються з обмеженими ресурсами та нижчим рівнем економічної активності [36, с. 92].

Суттєвий вплив на формування регіональних диспропорцій має також нерівномірний розвиток ринку праці. У багатьох регіонах спостерігається високий рівень безробіття, особливо серед молоді, що негативно позначається на соціально-економічній ситуації та сприяє відтоку робочої сили до більш розвинених територій [39, с. 188].

Важливим чинником є також відмінності у рівні розвитку інфраструктури. Недостатній розвиток транспортних мереж, енергетичних систем та цифрових технологій у менш розвинених регіонах обмежує їх можливості для економічного зростання та інтеграції у загальноєвропейський простір [37, с. 241].

Крім того, значну роль відіграють історичні та географічні особливості розвитку регіонів. Регіони, які мають вигідне географічне положення або

тривалу історію економічного розвитку, як правило, мають кращі стартові умови порівняно з іншими територіями [43, с. 121].

Наявність регіональних диспропорцій може призводити до виникнення соціальної напруженості та зниження рівня довіри до інституцій Європейського Союзу. Це створює передумови для посилення євроскептицизму та політичної нестабільності в окремих країнах і регіонах [41, с. 197].

Водночас диспропорції регіонального розвитку впливають і на ефективність функціонування внутрішнього ринку ЄС. Нерівномірний розвиток регіонів ускладнює реалізацію спільних економічних політик та обмежує можливості для рівномірного розподілу ресурсів [45, с. 418].

Таким чином, регіональні диспропорції виступають важливим фактором дестабілізації Європейського Союзу, оскільки вони не лише поглиблюють економічну нерівність, але й створюють соціальні та політичні ризики. Їх подолання залишається одним із ключових завдань регіональної політики ЄС [12, с. 233].

Суттєвим проявом регіональних диспропорцій у Європейському Союзі є розрив між «центром» і «периферією». Регіони Західної та Північної Європи, як правило, характеризуються високим рівнем економічного розвитку, інноваційності та зайнятості, тоді як країни Південної та Східної Європи часто відстають за ключовими соціально-економічними показниками [24, с. 176].

Особливо гостро проблема диспропорцій проявилася після розширення Європейського Союзу, коли до його складу увійшли країни з нижчим рівнем економічного розвитку. Це призвело до збільшення навантаження на механізми фінансової підтримки та ускладнило реалізацію політики згуртованості [19].

Важливим наслідком регіональної нерівності є міграція населення з менш розвинених регіонів до економічно більш привабливих територій. Такий процес сприяє подальшому посиленню диспропорцій, оскільки призводить до відтоку трудових ресурсів і зниження економічного потенціалу периферійних регіонів [47].

Крім того, регіональні диспропорції впливають на політичні процеси в Європейському Союзі. У менш розвинених регіонах часто зростає рівень незадоволення соціально-економічною ситуацією, що може сприяти підтримці популістських сил та посиленню євроскептичних настроїв [41, с. 201].

Необхідно також зазначити, що ефективність політики згуртованості у подоланні диспропорцій є неоднозначною. З одного боку, вона сприяє розвитку інфраструктури та підвищенню рівня життя населення, а з іншого - не завжди забезпечує довгострокове вирівнювання економічного розвитку регіонів [20].

У цьому контексті важливого значення набуває вдосконалення механізмів реалізації регіональної політики, зокрема підвищення ефективності використання фінансових ресурсів, спрощення процедур фінансування та посилення контролю за результатами реалізації програм [34, с. 398].

Таким чином, регіональні диспропорції залишаються серйозним викликом для Європейського Союзу, оскільки вони впливають не лише на економічний розвиток, але й на соціальну стабільність та політичну єдність. Їх подолання потребує комплексного підходу та постійного вдосконалення регіональної політики ЄС [9, с. 143].

3.2. Регіональний сепаратизм та дезінтеграційні процеси в ЄС

Регіональний сепаратизм та дезінтеграційні процеси в Європейському Союзі є важливими викликами, що можуть впливати на стабільність і цілісність інтеграційного об'єднання. Посилення ролі регіонів у політичному та економічному житті сприяє зростанню їхньої автономії, що в окремих випадках може трансформуватися у прагнення до відокремлення. Теоретичні аспекти регіоналізму також розглядаються у сучасних дослідженнях [31].

Однією з основних причин виникнення сепаратистських настроїв є нерівномірність соціально-економічного розвитку регіонів. У більш розвинених територіях формується переконання щодо необхідності самостійного управління ресурсами, тоді як менш розвинені регіони можуть відчувати себе недостатньо підтриманими з боку центральної влади [41, с. 205].

Важливу роль у формуванні сепаратистських рухів відіграють історичні та культурні чинники. Наявність власної ідентичності, мови та традицій сприяє формуванню прагнення до політичної самостійності та збереження культурної унікальності регіонів. Ці аспекти детально аналізуються у дослідженнях регіонального розвитку [30, с. 248].

Яскравими прикладами прояву регіонального сепаратизму в Європейському Союзі є Каталонія в Іспанії та Шотландія у Великій Британії. У цих регіонах питання незалежності неодноразово ставало предметом політичних дискусій і референдумів, що свідчить про наявність глибоких внутрішніх суперечностей. Подібні процеси досліджуються також у працях, присвячених європейському сепаратизму [6, с. 206; 31].

Посилення сепаратистських тенденцій може бути пов'язане також із розвитком багаторівневого врядування, яке розширює повноваження регіональних органів влади. З одного боку, це сприяє демократизації

управління, а з іншого - створює умови для посилення автономістських настроїв. Даний підхід також розглядається у працях з політичного розвитку ЄС [28, с. 216].

Дезінтеграційні процеси в Європейському Союзі можуть проявлятися не лише у формі сепаратизму, але й у вигляді зростання євроскептицизму та критики наднаціональних інституцій. Це зумовлює зниження рівня довіри до ЄС та ускладнює процеси подальшої інтеграції [27, с. 311].

Водночас слід зазначити, що Європейський Союз має механізми стримування дезінтеграційних тенденцій, зокрема через реалізацію політики згуртованості, підтримку регіонального розвитку та зміцнення економічної взаємозалежності між державами-членами [21].

Таким чином, регіональний сепаратизм і дезінтеграційні процеси є складними явищами, що мають як внутрішні, так і зовнішні причини. Їх вплив на Європейський Союз є неоднозначним, оскільки вони можуть як стимулювати реформування системи управління, так і створювати загрози для її стабільності [45, с. 522].

Суттєвим чинником посилення дезінтеграційних процесів у Європейському Союзі є економічні кризи, які загострюють існуючі суперечності між регіонами та державами-членами. Фінансово-економічні труднощі можуть призводити до зниження рівня довіри до наднаціональних інституцій і стимулювати пошук альтернативних шляхів розвитку, включаючи ідеї автономії або незалежності. Подібні процеси також аналізуються у працях з економічної інтеграції [46].

Важливу роль у поширенні сепаратистських настроїв відіграють політичні фактори, зокрема діяльність регіональних політичних еліт. Вони можуть використовувати питання автономії та незалежності як інструмент мобілізації населення та посилення власного політичного впливу [7, с. 151].

Значний вплив на дезінтеграційні процеси має також інформаційний фактор. Сучасні засоби масової комунікації та соціальні мережі сприяють швидкому поширенню ідей регіональної ідентичності та можуть підсилювати протестні настрої серед населення [27, с. 337].

Необхідно зазначити, що дезінтеграційні процеси можуть мати як негативні, так і певні позитивні наслідки. З одного боку, вони створюють ризики для єдності Європейського Союзу, а з іншого - стимулюють реформування системи управління, підвищення її ефективності та врахування інтересів різних регіонів [15, с. 233].

Важливим аспектом є також реакція Європейського Союзу на прояви сепаратизму. Як правило, ЄС займає стриману позицію, підтримуючи територіальну цілісність держав-членів та наголошуючи на необхідності вирішення внутрішніх конфліктів у межах національного законодавства [17].

У сучасних умовах особливого значення набуває пошук балансу між розвитком регіональної автономії та збереженням цілісності держав і самого Європейського Союзу. Це вимагає удосконалення механізмів багаторівневого врядування та підвищення ефективності регіональної політики [40, с. 274].

Таким чином, регіональний сепаратизм і дезінтеграційні процеси залишаються складними викликами для Європейського Союзу, що потребують комплексного підходу до їх розв'язання. Їх подальший розвиток значною мірою залежить від здатності ЄС адаптуватися до сучасних умов і забезпечувати баланс між інтеграцією та автономією [9, с 201].

3.3. Значення регіональної політики ЄС для України в контексті євроінтеграції

Значення регіональної політики Європейського Союзу для України в контексті євроінтеграції є надзвичайно важливим, оскільки вона виступає

одним із ключових орієнтирів для реформування системи державного управління та регіонального розвитку. У сучасних умовах євроінтеграційного курсу Україна активно адаптує європейські підходи до формування та реалізації регіональної політики [3, с. 214].

Одним із ключових напрямів є впровадження принципів політики згуртованості, що передбачають зменшення соціально-економічних диспропорцій між регіонами. Для України це особливо актуально, зважаючи на значну нерівномірність розвитку різних територій та необхідність забезпечення їх збалансованого зростання. Досвід ЄС у цьому напрямі також узагальнюється у міжнародних аналітичних звітах [2, с. 118].

Важливе значення має також використання досвіду Європейського Союзу у сфері децентралізації. Передача повноважень на місцевий рівень сприяє підвищенню ефективності управління, забезпечує більшу відповідальність органів влади та дозволяє враховувати специфіку розвитку окремих регіонів [11, с.247].

Суттєвим аспектом є впровадження європейських механізмів фінансування регіонального розвитку. Хоча Україна не є членом ЄС, вона має можливість брати участь у міжнародних програмах співробітництва та залучати фінансову підтримку для реалізації інфраструктурних та соціально-економічних проєктів [44].

Особливу роль відіграє розвиток транскордонного співробітництва, яке дозволяє зміцнювати економічні, соціальні та культурні зв'язки між прикордонними регіонами України та держав-членів Європейського Союзу. Це сприяє інтеграції українських регіонів у європейський простір та підвищує їх конкурентоспроможність [17].

Важливим напрямом є також впровадження концепції «розумної спеціалізації», яка передбачає визначення пріоритетних галузей розвитку кожного регіону з урахуванням його потенціалу. Це дозволяє ефективніше

використовувати ресурси та забезпечувати стійкий економічний розвиток [36, с. 315].

Водночас адаптація європейського досвіду в Україні супроводжується певними труднощами, серед яких можна виділити обмежені фінансові ресурси, інституційну слабкість, бюрократичні бар'єри та необхідність удосконалення нормативно-правової бази [8, с. 366].

Крім того, на процес регіонального розвитку в Україні суттєво впливають сучасні виклики, зокрема воєнні дії, що призводять до руйнування інфраструктури та поглиблення регіональних диспропорцій. Це зумовлює необхідність розробки нових підходів до відновлення територій та забезпечення їх сталого розвитку [47].

Суттєву роль у реалізації євроінтеграційного курсу України відіграє також розвиток інституційної взаємодії з європейськими структурами та участь у програмах підтримки регіонального розвитку. Це створює додаткові можливості для модернізації інфраструктури, підвищення інвестиційної привабливості регіонів та впровадження сучасних управлінських практик [14].

Крім того, важливим аспектом є врахування глобальних тенденцій економічної взаємодії та розвитку міжнародної торгівлі. Активізація співробітництва України з європейськими та міжнародними економічними структурами сприяє розширенню можливостей для регіонального розвитку та зміцненню позицій держави у міжнародному економічному просторі [48].

Таким чином, регіональна політика Європейського Союзу має важливе значення для України як орієнтир реформування системи управління та розвитку регіонів. Її адаптація сприяє підвищенню ефективності державної політики, зміцненню економічного потенціалу та інтеграції України у європейський простір [4, с. 294].

Висновки до розділу 3

У результаті проведеного дослідження викликів та загроз регіоналізації для наднаціональної структури Європейського Союзу встановлено, що регіональні диспропорції залишаються одним із ключових факторів дестабілізації ЄС. Попри тривалу реалізацію політики згуртованості, у межах Союзу зберігається значна нерівномірність соціально-економічного розвитку між окремими регіонами, що негативно впливає як на економічну ефективність, так і на рівень соціальної стабільності.

З'ясовано, що причини регіональних диспропорцій мають комплексний характер і включають різний рівень економічного потенціалу регіонів, нерівномірний розвиток інфраструктури, відмінності у функціонуванні ринку праці, а також історичні та географічні особливості розвитку територій. Такі відмінності сприяють формуванню асиметрій у рівнях життя населення, стимулюють внутрішню міграцію та можуть призводити до відтоку людського капіталу з менш розвинених регіонів.

Встановлено, що регіональні диспропорції мають не лише економічні, але й соціально-політичні наслідки. Вони можуть сприяти зростанню соціального невдоволення, посиленню євроскептичних настроїв та зниженню рівня довіри до наднаціональних інституцій Європейського Союзу, що у свою чергу створює передумови для політичної нестабільності.

Обґрунтовано, що регіональний сепаратизм виступає однією з найбільш складних форм прояву дезінтеграційних процесів у Європейському Союзі.

Його виникнення зумовлене поєднанням економічних, політичних і культурних чинників, серед яких важливу роль відіграють нерівномірність розвитку, діяльність регіональних політичних еліт, а також наявність історично сформованої ідентичності окремих регіонів.

Проаналізовано, що прояви сепаратизму можуть варіюватися від вимог розширення автономії до прагнення повної політичної незалежності. Такі

процеси створюють потенційні загрози для територіальної цілісності держав-членів та можуть впливати на загальну стабільність інтеграційного об'єднання.

Визначено, що дезінтеграційні процеси в Європейському Союзі посилюються під впливом сучасних викликів, зокрема економічних криз, міграційних процесів, політичної нестабільності та інформаційних факторів. Це ускладнює подальший розвиток інтеграційних процесів і вимагає постійного вдосконалення механізмів управління.

Разом з тим встановлено, що Європейський Союз має інструменти для стримування дезінтеграційних тенденцій. До них належать політика згуртованості, підтримка регіонального розвитку, зміцнення економічної взаємозалежності між державами-членами, а також розвиток механізмів багаторівневого врядування.

Досліджено, що регіональна політика ЄС має важливе значення для України в контексті її євроінтеграційного курсу. Вона виступає орієнтиром для реформування системи державного управління, сприяє впровадженню принципів децентралізації, підвищенню ефективності використання ресурсів та зменшенню регіональних диспропорцій.

Встановлено, що адаптація європейського досвіду в Україні супроводжується певними труднощами, зокрема обмеженістю фінансових ресурсів, інституційними проблемами та впливом сучасних кризових факторів. Водночас впровадження європейських підходів створює передумови для модернізації системи регіонального розвитку та інтеграції України у європейський простір.

Отже, регіоналізація в сучасних умовах має суперечливий характер, поєднуючи в собі як інтеграційні, так і дезінтеграційні тенденції. Це зумовлює необхідність постійного вдосконалення регіональної політики Європейського Союзу, спрямованої на зменшення диспропорцій, зміцнення

соціальної згуртованості та забезпечення стабільного розвитку як на рівні ЄС, так і на національному рівні.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження процесу регіоналізації в контексті функціонування Європейського Союзу встановлено, що регіоналізація є складним, багатовимірним і динамічним явищем, яке охоплює економічні, політичні, соціальні та культурні аспекти розвитку сучасних міжнародних відносин. Вона виступає невід'ємною складовою глобалізаційних процесів і водночас є важливим інструментом адаптації держав до нових умов світового розвитку.

З'ясовано, що сутність регіоналізації полягає у формуванні стійких взаємозв'язків між державами та регіонами на основі спільних інтересів, економічної доцільності та політичної взаємодії. Вона сприяє поглибленню інтеграційних процесів, підвищенню ефективності співпраці та формуванню нових механізмів управління, що відповідають сучасним викликам розвитку міжнародної системи.

Визначено, що ключовими факторами та передумовами регіоналізації є економічна взаємозалежність держав, розвиток міжнародної торгівлі, діяльність транснаціональних корпорацій, політичні інтереси країн, географічна близькість, культурна спорідненість та вплив глобалізаційних процесів. Важливу роль також відіграють науково-технічний прогрес, нерівномірність економічного розвитку та формування багаторівневого врядування.

Обґрунтовано, що рушійними силами регіоналізації виступають не лише держави, але й недержавні актори, зокрема міжнародні організації, бізнес-структури та інститути громадянського суспільства. Їх взаємодія сприяє формуванню нових форм співпраці, розширенню меж регіоналізації та поглибленню інтеграційних процесів.

Проаналізовано основні теоретичні підходи до вивчення регіоналізації, серед яких виділено теорію економічної інтеграції, неофункціоналізм,

міжурядовий підхід, концепцію багаторівневого врядування та підхід «нового регіоналізму». Встановлено, що кожен із них відображає окремі аспекти регіоналізаційних процесів і дозволяє комплексно досліджувати їх сутність та особливості розвитку.

Встановлено, що регіональна політика Європейського Союзу формувалася поступово і пройшла кілька етапів розвитку, що були зумовлені поглибленням інтеграційних процесів, розширенням ЄС та необхідністю подолання соціально-економічних диспропорцій між регіонами. Вона трансформувалася з допоміжного інструменту економічної інтеграції у ключовий напрям діяльності Європейського Союзу.

З'ясовано, що інституційні механізми регіональної політики ЄС базуються на взаємодії Європейської Комісії, Ради ЄС, Європейського парламенту та Комітету регіонів, що забезпечує координацію дій, розробку стратегій та контроль за реалізацією програм розвитку. Важливу роль відіграють також принципи партнерства, програмування, концентрації та додатковості, які визначають ефективність функціонування політики згуртованості.

Визначено, що реалізація регіональної політики ЄС здійснюється за допомогою фінансових інструментів, зокрема структурних та інвестиційних фондів, які спрямовані на підтримку економічного розвитку, зайнятості, інновацій та інфраструктури. Їх використання сприяє зменшенню регіональних диспропорцій та забезпеченню більш рівномірного розвитку територій.

Проаналізовано, що політика згуртованості реалізується в умовах багаторівневого врядування, що передбачає взаємодію наднаціонального, національного та регіонального рівнів управління. Це дозволяє враховувати специфіку розвитку окремих територій і підвищує ефективність використання ресурсів.

Встановлено, що регіони відіграють ключову роль у системі управління Європейського Союзу, оскільки саме вони забезпечують реалізацію програм розвитку, адаптацію політики до місцевих потреб та досягнення практичних результатів. Їх активна участь сприяє підвищенню ефективності інтеграційних процесів та зміцненню соціально-економічної згуртованості.

Досліджено, що незважаючи на значні досягнення, регіоналізація в Європейському Союзі супроводжується низкою викликів і загроз. Одним із ключових є збереження регіональних диспропорцій, що негативно впливають на економічний розвиток, соціальну стабільність та ефективність функціонування ЄС.

З'ясовано, що причини таких диспропорцій мають комплексний характер і включають нерівномірний розвиток економіки, інфраструктури та ринку праці, а також історичні та географічні особливості регіонів. Це призводить до міграційних процесів, соціального невдоволення та посилення євроскептичних настроїв.

Встановлено, що регіональний сепаратизм і дезінтеграційні процеси є серйозними викликами для Європейського Союзу. Вони виникають під впливом економічних, політичних та культурних чинників і можуть проявлятися у прагненні до розширення автономії або політичної незалежності окремих регіонів.

Проаналізовано, що дезінтеграційні процеси посилюються в умовах економічних криз, політичної нестабільності та інформаційного впливу. Водночас вони стимулюють необхідність реформування системи управління та вдосконалення механізмів реалізації регіональної політики.

Визначено, що Європейський Союз застосовує низку інструментів для стримування дезінтеграційних тенденцій, серед яких важливе місце займає політика згуртованості, спрямована на зменшення диспропорцій та зміцнення економічної взаємозалежності між державами.

Досліджено, що регіональна політика Європейського Союзу має важливе значення для України в контексті її євроінтеграційного курсу. Вона виступає орієнтиром для реформування системи державного управління, впровадження принципів децентралізації та забезпечення сталого розвитку регіонів.

Встановлено, що впровадження європейських підходів в Україні сприяє підвищенню ефективності управління, розвитку інфраструктури та зменшенню регіональних диспропорцій. Водночас цей процес супроводжується певними труднощами, пов'язаними з обмеженими ресурсами, інституційними проблемами та впливом сучасних кризових факторів.

Отже, регіоналізація є складним і суперечливим процесом, який одночасно виступає як фактором інтеграції, так і джерелом дезінтеграційних викликів. Її ефективне функціонування потребує постійного вдосконалення механізмів управління, розвитку регіональної політики та забезпечення балансу між інтеграцією і автономією.

Узагальнюючи результати дослідження, можна зробити висновок, що регіоналізація відіграє ключову роль у розвитку сучасних міжнародних відносин та функціонуванні Європейського Союзу. Вона створює можливості для економічного зростання, соціальної згуртованості та політичної стабільності, водночас формує нові виклики, що потребують комплексного наукового осмислення та практичного вирішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гоблік В. В. Регіональна інтеграція: теорія і практика. Ужгород : Ліра, 2020. 280 с.
2. Долішній М. І. Регіональна політика в Україні. Львів : ІРД НАН України, 2006. 232 с.
3. Копійка В. В. Європейський Союз: історія і засади функціонування. Київ : Знання, 2019. 320 с.
4. Куліш П. О. Європейська інтеграція: теорія і практика. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 376 с.
5. Мирна Н. В. Сучасні тенденції регіоналізації та їх роль в інтеграційних процесах. Державне будівництво. 2013. № 1. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2013-1/doc/5/05.pdf> (дата звернення: 03.04.2026).
6. Мосора М. Активна фаза сепаратизму в Каталонії. Прикарпатський вісник НТШ. 2018. № 5 (49). С. 201-211.
7. Мосора М. Особливості сепаратизму в Європейському Союзі у контексті концепції «Європи регіонів». Прикарпатський вісник НТШ. 2017. № 5-6. С. 148-158.
8. Шнирков О. І. Міжнародні економічні відносини. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2017. 412 с.
9. Яковюк І. В. Європейська інтеграція: сучасні виклики. Харків : Право, 2016. 284 с.
10. Amin A. An institutional perspective on regional economic development. International Journal of Urban and Regional Research. 1999. Vol. 23, No. 2. P. 365-378.
11. Bache I., Flinders M. Multi-level governance. Oxford : Oxford University Press, 2004. 368 p.

12. Bachtler J., Mendez C., Wislade F. EU cohesion policy and European integration. London : Routledge, 2013. 280 p.
13. Balassa B. The theory of economic integration. London : Allen & Unwin, 1961. 304 p.
14. Barca F. An agenda for a reformed cohesion policy. Brussels : European Commission, 2009. 244 p.
15. Börzel T. A. States and Regions in the European Union: Institutional Adaptation in Germany and Spain. Cambridge : Cambridge University Press, 2002. 260 p.
16. Börzel T. A., Risse T. Europeanization: The Domestic Impact of EU Politics. In: Handbook of European Union Politics. London : SAGE Publications, 2007. P. 483-504.
17. Council of the European Union. EU regional development priorities. URL: <https://www.consilium.europa.eu> (дата звернення: 03.04.2026).
18. De Lombaerde P., Van Langenhove L. Indicators of Regional Integration. In: Assessment and Measurement of Regional Integration. London : Routledge, 2006. P. 9-41.
19. European Commission. Cohesion policy 2021-2027. URL: <https://ec.europa.eu> (дата звернення: 03.04.2026).
20. European Commission. Ninth Report on Economic, Social and Territorial Cohesion. Brussels : European Commission, 2024. 312 p.
21. European Parliament. Regional policy and cohesion. URL: <https://www.europarl.europa.eu> (дата звернення: 03.04.2026).
22. European Union. Official website. URL: <https://europa.eu> (дата звернення: 03.04.2026).
23. Eurostat. Regional statistics. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat> (дата звернення: 03.04.2026).

24. Faludi A. Cohesion, coherence, cooperation: European spatial planning coming of age? London : Routledge, 2010. 320 p.
25. Fawcett L. Regionalism in world politics. Oxford : Oxford University Press, 2004. 342 p.
26. Hettne B. Beyond the “new” regionalism. *New Political Economy*. 2005. Vol. 10, No. 4. P. 543-571.
27. Hix S. The political system of the European Union. London : Palgrave Macmillan, 2011. 465 p.
28. Hooghe L., Marks G. Multi-level governance and European integration. Lanham : Rowman & Littlefield, 2001. 251 p.
29. Hooghe L., Marks G. Types of multi-level governance. *European Integration Online Papers*. 2001. Vol. 5, No. 11. 28 p.
30. Keating M. Regions and regionalism in Europe. Cheltenham : Edward Elgar Publishing, 2004. 692 p.
31. Keating M. The independence of Scotland. Oxford : Oxford University Press, 2009. 214 p.
32. Keohane R. O., Nye J. S. Power and interdependence. New York : Longman, 2012. 334 p.
33. Loughlin J. Subnational democracy in the European Union. Oxford : Oxford University Press, 2001. 436 p.
34. Marks G. Structural policy and multilevel governance in the EC. *The State of the European Community*. 1993. P. 391-410.
35. Marks G., Hooghe L. Community, scale and regional governance. Oxford : Oxford University Press, 2004. 352 p.
36. McCann P. The regional and urban policy of the European Union. Cheltenham : Edward Elgar, 2015. 328 p.
37. Molle W. European cohesion policy. London : Routledge, 2007. 312 p.

- 38.OECD. Regional development policies. URL: <https://www.oecd.org> (дата звернення: 03.04.2026).
- 39.OECD. Regions and Cities at a Glance 2022. Paris : OECD Publishing, 2022. 135 p.
- 40.Piattoni S. The theory of multi-level governance: conceptual, empirical, and normative challenges. Oxford : Oxford University Press, 2010. 322 p.
- 41.Rodríguez-Pose A. The rise of populism and the revenge of the places that don't matter. Cambridge Journal of Regions, Economy and Society. 2018. Vol. 11, No. 1. P. 189-209.
- 42.Scharpf F. W. Governing in Europe: effective and democratic? Oxford : Oxford University Press, 1999. 256 p.
- 43.Storper M. The regional world: territorial development in a global economy. New York : Guilford Press, 1997. 338 p.
- 44.United Nations. Regional cooperation. URL: <https://www.un.org> (дата звернення: 03.04.2026).
- 45.Wallace H., Pollack M., Young A. Policy-making in the European Union. Oxford : Oxford University Press, 2020. 570 p.
- 46.World Bank. Regional integration report. URL: <https://www.worldbank.org> (дата звернення: 03.04.2026).
- 47.World Bank. World Development Report 2023: Migrants, Refugees, and Societies. Washington : World Bank, 2023. 384 p.
- 48.World Trade Organization. Regional trade agreements. URL: <https://www.wto.org> (дата звернення: 03.04.2026).